

Píše Marie Krappmann

(E*forum, 12. 05. 2021)

„Na konci roku 1931 začala Charlotte von Weisl, roz. Popper-Michlup, která se narodila roku 1868 v Lokšanech, židovské čtvrti českého městečka Bresnitz/Březnice, a v roce 1888 se přestěhovala z Prahy do Vídně, jako vdova sepisovat v 63 letech příběh své rodiny, který svým potomkům již mnohokrát ústně vyprávěla.“ (s. 7) Takto začíná monografie Dietmara Goltschnigga s názvem ***Böhmische Juden auf Wanderschaft über Prag nach Wien*** [Putování českých Židů přes Prahu do Vídně] a podtitulem ***Charlotte von Weisls Familiengeschichte*** [Rodinná kronika Charlotty von Weisl]. Hlavním cílem relativně obsáhlého komentáře k těmto memoárům je začlenit privátní rodinné mikrodějiny do komplexnějšího historického a společenského kontextu. Výchozím momentem jsou memoáry napsané Charlottou von Weisl, v nichž autorka popisuje rozvětvené genealogické linie své rodiny až do 17. století. Text komentovaný a analyzovaný v monografii náleží k velmi heterogennímu literárnímu žánru, který Rudolf Dekker a jiní literární teoretici označují pojmem „egoliteratura“. Současně ovšem nalezneme příbuznost s organicky židovskou vzpomínkovou literaturou, která sice vychází z autobiografické látky, která má ovšem současně plnit funkci eticky-morální mussarské literatury. Funkce mussarské literatury spočívala především v komunikaci vzorových modelů chování. Proto je úvodní kapitola věnována Glikl von Hameln, osobnosti v judaistickém kontextu obzvláště známé, která své memoáry napsala v jidiš. Zmiňme na tomto místě, že Glikl von Hameln se nenarodila v roce 1675, jak je uvedeno na s. 13, ale zhruba o třicet let dříve, kolem roku 1646/7. Trochu rušivým dojmem působí i skutečnost, že na téže straně v pozn. č. 1 je hebrejský titul memoárů v hebrejském písmu otištěn zleva doprava namísto zprava doleva. Zařazení „rodinné kroniky“ Charlotty von Weisl na pomezí autobiografického a didakticky zaměřeného eticky-morálního žánru je naprosto namístě, neboť autorka – jak později uvedeme – očividně přesně o tento žánr ve svých memoárech usilovala.

Autobiografická složka memoárů představuje nanejvýš zajímavý spletenec individuální a kolektivní paměti, jak se na to upozorňuje v druhé kapitole komentáře. Obzvláště v pasážích, v nichž Charlotte von Weisl líčí časově velmi vzdálené události, je odkázána výhradně na orální tradici. Hlavním úmyslem zjevně nebylo co nejpřesněji vyličit historické události, nýbrž „přenést smysl pro rodinu na [...] děti, aby tyto zase dál předávaly vzpomínky na předky svým potomkům“ (s. 91). Vedle eticky-morálního působení a poskytnutí genealogických informací Charlotte von Weisl se svým rodinným příběhem také usiluje o upevnění rodové hrdosti. O tom se hovoří ve třetí kapitole komentáře, když je zmíněn proces „feudalizace“ židovského měšťanstva.

Místy silně idealizované líčení rodových linií ovšem nelze dle mého mínění redukovat

pouze na zmíněný kontext, zvláště když – jak vydavatel sám podotýká – autorka memoárů zdůrazňuje mateřskou linii předků. Nabízí se tedy otázka, do jaké míry bylo tak detailní líčení rodokmenu určeno pouze snahou o „feudalizaci“. Uctívání předků a moralizující idealizace rodové linie byly přeci charakteristické také pro žánr autobiograficky zaměřené mussarské literatury. Ačkoliv byla již rodina babičky Charlotty von Weisl silně asimilována, je třeba současně zdůraznit, že také v původně židovském kontextu byl kladen silný důraz na genealogickou tradici.

Ve čtvrté a páté kapitole komentáře je nastíněn politický a národnostní kontext, v němž se odehrávaly osudy jednotlivých rodinných příslušníků zmíněných ve vzpomínkách Charlotty von Weisl. Obzvláště pasáže a biografické údaje o Ernstu Franzi Weislovi, manželovi autorky memoárů, a jeho bratru Hugo Weislovi nám odkrývají komplexní, zdánlivě rozporuplnou národnostní a politickou identitu vyššího židovského měšťanstva v bývalé habsburské monarchii a v době bezprostředně po jejím rozpadu. Pro tuto část komentáře byly vybrány úryvky z rodinné kroniky, které poskytují hlubší vhled do mnohvrstevnatého uvažování Ernsta Franze Weisla. To se např. vyznačovalo zdánlivým rozparem mezi sympatií vůči českému národnímu hnutí na jedné straně a naprostou loajalitou vůči habsburské říši na straně druhé. Protože se zde věnuje zvláštní pozornost vzájemnému vztahu mezi německou, židovskou a českou identitou, očekávali bychom intenzivnější zohlednění studií Kateřiny Čapkové, jež se tomuto tématu dlouhodobě věnuje.

Devátá kapitola s názvem *Sociálně a kulturně historické ohlédnutí za „Židy v Čechách před potopou“* je v podstatě historickým prohloubením a syntézou problémů a otázek tematizovaných ve čtvrté a páté kapitole. Zmíňme v této souvislosti, že se Židé za obléhání Prahy během třicetileté války skutečně velmi chrabře bránili proti Švédům, o čemž mj. svědčí dokument *Shvedesh lid* napsaný v jidiš, nebylo to ovšem v roce 1632, jak Goltschnigg uvádí na s. 65, nýbrž až v roce 1648. Ačkoliv jsou historické a společensko-politické souvislosti nastíněny s velkou erudicí, mnohé detaily a nepřesnosti prozrazují, že jsou reálie českých zemí autorem komentáře nahlíženy spíše ze zevšeobecnující perspektivy německojazyčné historiografie. K takovým detailům patří např. označení moravského města Olomouce za „české město“ (s. 32). To samozřejmě není chybné, není to ovšem ani zcela správné.

Pomocí dějin rodiny Herschelů (mateřská linie) se v této kapitole líčí exemplární cesta jedné židovské rodiny k úspěchu v oblasti textilnictví, který je doprovázen společenským vzestupem. Ten se projevoval např. ve vzdělání, výchově nebo materiálním blahobytu. Informace o bydlištích a aktivitách rodiny Herschelů vycházející z rešerší byly doplněny vhodně vybranými pasážemi z memoárů.

Zatímco byl ve čtvrté, páté a deváté kapitole komentáře nastíněn spíše všeobecný historický, společenský a politický kontext, jsou v kapitole šesté, sedmé a osmé tematizovány problémy bezprostředně související s židovskou identitou: antisemitismus, asimilace, disimilace a sionismus. Goltschnigg se přitom pokouší upozornit na diskrepance mezi narativním zpracováním těchto témat ve vzpomínkách

Charlotty von Weisl a historickou skutečností. Tak např. právem upozorňuje na to, že se o antisemitismu v memoárech sotva hovoří, přestože autorčin manžel Ernst Franz Weisl toto téma určitě pociťoval jako velmi palčivé a věnoval se mu často v různých periodicích. V sedmé kapitole s titulem *Disimilace versus asimilace* pak autor představuje vývoj od nadšeného přístupu k asimilaci, který se projevoval např. jako excesivní slavení vánočních svátků, až ke skeptickému postoji vůči asimilaci, který se opíral o myšlenky sionismu. Osmá kapitola je věnována vztahu Ernsta Franze Weisla k Theodoru Herzlovi a Maxi Nordauovi, který je ilustrován převážně příslušnými pasážemi z memoárů, autor zde také vychází z článků otištěných v různých periodicích (*Neue Freie Presse, Die Welt*).

Velmi přínosná je desátá kapitola nazvaná *Centrální dvojice postav a shrnutí*, v níž autor komentáře čtenáři poskytuje předběžný přehled konstelací postav, jakož i celkový rodokmen rodinných větví sestavený Patrizií Gruber podle předlohy Novy von Weisl (s. 280n.).

Memoáry, které následují po komentáři, nám poskytují komplexní pohled na strukturu židovské rodiny, která se od 18. století stále intenzivněji asimilovala a jejíž poslední generace se vydaly novými cestami, ovlivněny např. sionismem nebo českým národním hnutím. Charlotte von Weisl začíná vyprávět příběhy své rodiny uprostřed 17. století, přičemž jsou líčeny nejprve osudy rodinné větve, z níž vzešla její babička Charlotte Singer (roz. Herschel). Tato žena je klíčovou postavou ve vyprávění Charlotty von Weisl; Dietmar Goltschnigg zcela správně upozorňuje na paralelu mezi idealizující charakterizací Glikly von Hameln Berthou von Pappenheim a idealizujícím popisem postavy babičky v této „rodinné kronice“. Také skutečnost zmíněná vydavatelem v úvodu, totiž že Charlotte von Weisl své vzpomínky zaměřuje v první řadě na mateřskou linii předků, zatímco otcovská linie – příběh rodinné větve Popperových – zůstává neúplná, je při četbě okamžitě nápadná.

Druhá ženská postava, která hraje ve vzpomínkách podstatnou úlohu, je jedna z babiččiny dcer, Marie Michlup, vypravěččina teta, která společně se svým mužem Simonem Michlupem svou neteř adoptovala. Ve vzpomínkách je vždy s láskou nazývána „maminkou“, na rozdíl od biologické matky Franzisky Popper (roz. Singer), jež je v memoárech jako „matka“ sotva zmíněna.

V druhé polovině kroniky převažuje vzpomínání na rodinnou větev vypravěččina manžela, Franze Ernsta Weisla. On a jeho otec, Wolf Weisl, jsou klíčovými mužskými postavami, které autorka charakterizuje stejně idealizujícím způsobem jako svoji babičku. Současně se vyprávěním o této genealogické linii přesouvá místo děje z českých maloměst a z hlavního města Prahy, kam byl děj kroniky dosud situován, do Vídně. Topografický akcent na Čechy je dle Goltschnigga v memoárech Charlotty von Weisl něčím specifickým. Ze srovnání se známými autobiografiemi habsburské moderny (učiněného v předmluvě) vyplývají ještě dvě další specifika: velmi dlouhé časové období, které rodinná kronika pokrývá, a ženská perspektiva, na niž se vědci zaměřili v posledních desetiletích.

Vydavatel opatřil vzpomínky rozsáhlým poznámkovým aparátem o 266 položkách. Poznámky svědčí o tom, že je monografie určena také širšímu publiku, které se nespécializuje na judaistická témata; vysvětlují se zde základní termíny z oblasti náboženského života, jako např. „bar micva“ (pozn. 33) nebo „šiva“ (pozn. 81). Navíc jsou vyloženy také rozličné pojmy z jiných než judaistických kontextů, u nichž vydavatel usuzoval, že nemusí být čtenářům zcela známé (v pozn. 87 se např. vysvětluje, co jsou „Tantalova muka“, v pozn. 115 se definuje termín „barchet“ atd.). Často se specifikují také různé historické souvislosti a reálie, které autorka memoárů považovala za všeobecně známé (např. role sociálních demokratů ve Vídni, viz pozn. 258).

Souhrnem můžeme říci, že je monografie vydaná Dietmarem Goltschniggem velmi poutavou knihou, která čtenářům umožňuje na příkladu rodinné kroniky sepsané Charlottou von Weisl důkladný pohled do životních osudů židovské měšťanské rodiny v českých zemích.

Přeložil Lukáš Motyčka

Dietmar Goltschnigg (ed.): *Böhmische Juden auf Wanderschaft über Prag nach Wien. Charlotte von Weisls Familiengeschichte. Text, Kontext, Kommentar, Analyse.* Wien: Böhlau Verlag, 2019, 298 s.

www.ipsl.cz